

Gospodarjenje na Visokem

Dr. Ivan Tavčar je v *Cvetju v jeseni* napisal: "Kmet je kralj. Če ima dobro in čedno napravo, če ima primerno zemljo, da jemlje z nje za živiljenje in davek, če nima dolgov, pač pa polne hleve, in če ima še kopicico zdravih in pokornih otrok, je kmet kralj, neodvisen od vsega sveta." V osemdesetih letih, odkar je Tavčar zapisal te besede, se je marsikaj zgodilo; prišla in minila je vihra druge svetovne vojne. Po njej so mnogim velikim kmetom odvzeli zemljo in gozdove, za katere se po denacionalizaciji pravdajo njihovi dediči, mnogi pa še vedno kraljujejo tako, kot je pisal Tavčar. V nadaljevanju tega prispevka bom poskušal opisati, kako so kraljevali in gospodarili na Visokem v različnih obdobjih.

V vasi Visoko so tri kmetije: Srnice, Krnišnik in zadnja, toda najbolj znana Visoko. Za to kmetijo se v literaturi v zadnjem času neupravičeno pojavljajo različna imena. V katastrskih mapah je napisano ime Kalan, po priimku takratnih lastnikov. V novejših topografskih kartah je napisano ime Tavčarjev dvorec, v nekaterih občinskih dokumentih se uporablja ime posestvo Visoko, v drugih kmečki dvorec, v tretjih Tavčarjev dvorec Visoko ali Tavčarjeva domačija. Pri domačinih se ta imena niso prijela in še vedno uporabljajo le ime Visoko. Za lastnike pa so vedno uporabljali ime Visočani ali Visoški, če so hoteli natančneje določiti še lastnika, so rekli visoški Kalani ali visoški Tavčarji. O Visočanih je pisal dr. Pavle Blaznik¹, o visoških Kalanih pa ing. Pavle Hafner². Za gospodarje zadnjih desetletij pa domačini niso našli imena. Iz povedanega sklepam, da je pravilno ime za to kmetijo Visoko, tako kot ga uporabljajo domačini.

Po velikosti zemljiške posesti in po svoji mogočni arhitekturi ter pomenu v prostoru je Visoko bilo kmečki dvorec. Kmečki dvorci so svojo gospodarsko moč in pomen črpali iz zemljiške posesti. Če je bila običajna velikost poljanskih gruntov med 10 in 17 orali, je imelo Visoko velikost dveh hub ali gruntov. Vendar tudi za kmečke dvorce veljajo iste osnovne značilnosti in gospodarski principi kot za kmetije. Kmetija ali grunt je kmetijska proizvodna enota, ki obsega vse kar sestavlja gospodarsko celoto in rabi za osnovno kmetijsko in gozdarsko ali z njima povezano dejavnost. Tako h kmetiji spadajo poleg kmetijskih zemljišč in gozdov tudi gospodarska in stanovanjska poslopja, kmetijske naprave in orodja, živina, s kmetijo povezane terjatve in pravice ter dolgovi, nastali v zvezi s kmetijsko dejavnostjo. Kdor je lastnik, zakupnik ali drugačni uporabnik kmetije in jo obdeluje sam ali s pomočjo drugih in s tem pridobiva pomemben dohodek, se šteje za kmeta. Navedeni definiciji sta iz Zakona o dedovanju kmetij³ in

Zakona o kmetijskih zemljiščih⁴, ki sta sicer novejšega datuma, vendar povzemata osnovne zgodovinske principe določanja kmetij, preprečevanja drobljenja kmetij in obveznosti lastnika za obdelavo kmetijskih zemljišč.

Visoko ima dolgo in burno zgodovino, ki je dobro proučena. Gospodarjenje na Visokem lahko razdelimo na tri obdobja glede na lastništvo:

- najdaljše je obdobje gospodarjenja Kalanov,
- drugo je obdobje gospodarjenja Tavčarja in njegovih dedičev,
- tretje obdobje je po drugi svetovni vojni.

Obdobje Kalanov se začena med leti 1647 in 1651, ko sta nad to celoto zagospodarila prva Kalana, Matija in Jurij. Po listini iz leta 1651 je mogoče sklepati, da je bil tedaj gospodar na zgornjih visoških gruntih Filip Kalan, ki ga je treba istovetiti s Tavčarjevim Polikarpom⁵. Isti vir navaja, da Kalani niso bili svobodnjaki, temveč so delili enako usodo kot drugi podložniki v mejah loškega gospostva. Bili so dolžni leto za letom poravnati zemljiškemu gosposdu dajatve v naravi in denarju ter sodelovati pri tlačkih obveznostih. Osnovna dejavnost v celotnem obdobju Kalanov je bilo kmetijstvo, znali pa so poiskati tudi nekmetijske vire dohodka.

Drugo obdobje se začne leta 1893, ko sta celotno Visoko kupila dr. Ivan Tavčar in njegova žena. V času nakupa je bilo posestvo v dobrem stanju, gospodarska in stanovanjska poslopja so bila trdna, zemljišča v dobri pridelovalni zmogljivosti. Kriza kmetijstva, ki jo je povzročila zemljiška odveza je bila v tem času že presežena. Zaradi višje cene lesa, ki jo je omogočila trgovina in prevoz po železnici se je povečal pomen gozdov.

Tavčar je posestvo kupil iz lastnih sredstev in s pomočjo Franine tete Ajte Arcetove. Za nakup se je odločil zaradi navezanosti na zemljo in Poljansko dolino ter iz prestižnih razlogov. Osnovna kmetijska dejavnost se je nadaljevala tudi pod Tavčarjem. Razlika je bila le v tem, da jo je lastnik le organiziral, izvajali pa so jo oskrbniki in posli, ki so nadomestili nekdanje hlapce. Tavčar je v življenje in gospodarjenje vnašal nove elemente, ki kažejo njegovo razdvojenost med kmečke korenine in tradicijo na eni strani in meščanstvom in nemškimi vzori urejanja krajine dvorcev iz začetka 19. stoletja na drugi. Vsa ta razdvojenost se je odražala v gospodarjenju na Visokem.

Zadnje obdobje po drugi svetovni vojni pa je zaznamovano s posegi države, nacionalizacijami in prometom z zemljišči, denacionalizacijo, izgubljanjem identitete in neuspešnimi poskusi iskanja dobrega gospodarja.

Visoška zemljišča

Pomen zemljišč je bil do nedavna splošno znan. Poleg zagotavljanja preživljanja lastniku so tudi garancija obstoja naroda. Zato ima zemlja tudi simbolni pomen, ki ga je Tavčar v Visoški kroniki opisal takole: *“Zemlja domača – ni prazna beseda: del je mojega življenja, in če se mi vzame zemlja, se mi je tudi vzelo življenje.”*

Visoko je imelo v lasti zemljišča v velikosti dveh hub in je to velikost ohranjalo skozi svojo zgodovino. V zemljiški knjigi v Škofji Loki so zapisane parcele, ki jih je imel v lasti Johan Kalan v letu 1875. V katastrski občini Visoko so bile naslednje parcele:

43, 46, 81/2, 84, 107, 114, 145, 150, 153/1, 153/2, 156, 356, 358, 359, 361, 362, 364, 365,

368, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 380/1, 380/2, 380/3, 381, 383, 388, 391, 392/1, 392/2, 394, 396 in parcela 527 v k. o. Dobje.

Zapisane so tudi kulture posameznih parcel, niso pa iz zemljiške knjige razvidne njihove površine. Zato sem za določitev površine uporabil podatke katastra po sedanjem stanju istih parcel.

Stanje zemljišč po kulturah in površinah v letih 1875 in 1996

Kultura	Pov. ha 1875	%	Pov. ha 1996	%
njive in vrtovi	6,30	9,03	1,70	2,44
travniki	18,26	26,18	9,74	13,95
sadovnjaki	0,28	0,40	1,06	1,52
pašniki z lesom	7,25	10,39		
gozdovi	37,45	53,70	56,82	81,47
stavbišča	0,21	0,30	0,2	10,30
neplodno	0,22		0,32	
Skupaj	69,75	100	69,75	100

Visoko je tako obsegalo 69,75 ha zemljišč. Presenetljivo velik je delež kmetijskih zemljišč, saj jih je bilo kar 32,09 ha ali 46% od celotne površine. To dokazuje podjetnost in delavnost Visočanov, ki so s krčivijo gozda širili svoje kmetijske površine in si tudi na ta način večali donosnost posestva. O tem beremo v Visoški kroniki: *"Ravno isto leto so bili posekali bukve na Osojniku, šture pa smo z ognjem pokončali, da se je napravila rodovitna njiva za rž in pšenico, ker človek ne more živeti od bukovega listja, pač pa čedno živi od zlatega klasja."* To staro izkušnjo so v zadnjih dvajsetih letih pogosto uresničevali kmetje v naši okolici, le da so namesto ognja uporabili stroje in tako izboljševali in povečevali svoja kmetijska zemljišča.

Kmalu po prehodu Visokega v roke Tavčarjev pa so zaradi spremenjenih potreb začeli kmetijske površine pogozdovati. V zemljiški knjigi sta leta 1907 in 1910 vpisani spremembi kulture iz njive v gozd na skupni površini 2,56 ha ter sprememba 10 ha travnika v pašnik.

V obdobju do druge svetovne vojne so se kmetijske površine zmanjšale s 46% na 18 %, medtem pa so se površine gozda povečale s 53,7% na 81,5% ali za skoraj 20 ha. Zmanjševanje kmetijskih površin je značilno tudi za celotno Slovenijo, vendar se je v zadnjih sto letih kmetijska površina zmanjšala z 52,98% na 38,70% medtem ko se je gozd povečal z 41,57% na 54,20%, kar pomeni, da so bile spremembe v širšem prostoru znatno manjše kot na Visokem.

V obdobju po drugi svetovni vojni večjih sprememb kultur zemljišč ni bilo, začele pa so se velike lastniške spremembe, ki so privedle do prenehanja življenja Visokega kot kmetije oziroma proizvodne enote. Prvi poseg v lastništvo je zagrešil okupator, ki je celotno posestvo nacionaliziral, vendar to ni bistveno vplivalo na gospodarjenje in življenje. Po vojni je nova Jugoslavija to nacionalizacijo razveljavila in posestvo spet vrnila dedičem, toda kmalu zatem tudi sama nacionalizirala večino gozdnih zemljišč. Tavčarjevi dediči so ugotovili, da brez gozdov posestva ne bodo mogli vzdrževati, zato so v letu 1964 vsa preostala zemljišča skupaj z stanovanjsko hišo in gospodarskimi

poslopji prodali občini Škofja Loka. Občina je gozdna zemljišča prenesla v upravljanje gozdnemu gospodarstvu, kmetijska zemljišča s površino 8,5 ha in vsa poslopja pa je že leta 1966 na licitaciji prodala Mirku Šinkovcu in jih od njega znova odkupila leta 1985. Po tej zadnji pogodbi ima Mirko Šinkovec pravico uporabe kozolca, hipodroma in kmetijskih zemljišč za rejo konj in pridelovanje krme do leta 2000. Od ponovne pridobitve Visokega občina neuspešno išče dobrega gospodarja.

Po Zakonu o denacionalizaciji so Tavčarjevi dediči znova dobili v last večino gozdov. Zaradi zakonov narave se število dedičev solastnikov povečuje. Prav tako se povečuje število solastnikov tudi na zemljiščih, ki jih je kupila občina Škofja Loka, saj so ta zemljišča sestavni del delitvene bilance in zato del skupnega premoženja vseh štirih novonastalih občin. Po Zakonu o skladu kmetijskih zemljišč in gozdov pa so vsa kmetijska zemljišča v lasti občin postala državna last. Največji del visoških gozdov je danes spet v lasti Tavčarjevih dedičev, poslopja in večina kmetijskih zemljišč je v lasti štirih občin, nekaj zemljišč je še pisanih na gozdno gospodarstvo in na Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov republike Slovenije, nekaj zemljišč pa je prešlo v last drugih zasebnih lastnikov.

Od nekdanjega enega lastnika Visokega je danes veliko število lastnikov in solastnikov in le malo je verjetno, da bi se lastništvo znova preneslo le na enega lastnika in da bi znova zaživelo kot gospodarska enota.

Kmetijska pridelava

Uspešnost kmetovanja je bila različna, odvisno od gospodarskih razmer, družinskih razmer in sposobnosti gospodarja. Osnovni dejavnosti sta bili v času Kalanov poljedelstvo in živinoreja. Pridelovali so vse, kar so potrebovali za preživetje, vendar s podrobnejšimi podatki o kolobarju in pridelkih ne razpolagam. Več podatkov pa je o staležu živine. Med gospodarjenjem podjetnega Jurija Kalana (1706-1777) je bilo v hlevu do 35 glav goveje živine ter trije pari konj⁶. Podoben je bil stalež tudi v času gospodarjenja Johana Kalana (1814-1874), ko isti vir navaja, da je bilo v hlevu 24 krav, 6 volov in 4 do 6 konj. Poleg tega je bilo v hlevu še več prašičev in nekaj drobnice.

Med gospodarjenjem Ane Hafner (1887-1892) je bilo v hlevu 24 glav goveje živine, dva para konj, dvajset glav drobnice in nekaj prašičev. Za vse to je skrbelo sedem stalnih poslov, ob košnji in žetvi pa so najemali še dninarje in dninarice.

Ko je Visoko prevzel dr. Tavčar, se je obseg kmetijske dejavnosti začel zmanjševati. To zmanjševanje je bilo posledica zmanjševanja kmetijskih zemljišč s pogozdovanjem. S tem se je gospodarska moč posestva bistveno zmanjšala, saj je znano, da je donos gozda enkrat manjši kot donos njive. Zaradi zmanjševanja obsega kmetijske zemlje se je zmanjšal tudi stalež živine.

Med obema vojnoma je bilo v hlevu le še do 15 glav goveda, nekaj konj in prašičev. Čreda je bila torej znatno manjša kot v času Kalanov, bila pa je kakovostna po pasemski sestavi in prireji. V jesenskem času so živino pasli po travnikih, kar je bila v tistem času novost, ki se je na Poljanskem prijela šele pred dvajsetimi leti. Prirejeno mleko so doma tudi predelovali. Za hlajenje so uporabljali opuščeno šterno. Mlečne izdelke so z rednim avtobusom pošiljali v Ljubljano na trg⁷.

Tudi svinjaki so bili sodobno urejeni v kovinskih boksih. Kljub manjšemu obsegu

je bila živonereja še vedno nadpovprečna in za zgled drugim kmetijam, medtem ko je bil obseg poljedelstva minimalen in namenjen le za domačo uporabo.

Posestvo je konec vojne dočakalo brez goveje živine in tako stanje je še danes. Od takrat na Visokem niso več obdelovali njiv, vse kmetijske površine se uporabljajo le kot travniki.

Po vojni je na Visokem gospodarila obdelovalna zadruga, po njenem razpadu je bilo organizirano pitališče prašičev, v stanovanjski hiši so bili najemniki, kasneje pa je Oddelek za narodno obrambo organiziral predvojaško vzgojo, kar ni ugodno vplivalo na stanje poslopij.

Leta 1966 je po odkupu kmetijskih zemljišč in poslopij začel gospodariti Mirko Šinkovec iz Čabrač 2. Posestvo je bilo brez gozda, brez strojev in opreme in brez živine. V takih razmerah je bil nakup posestva na kredit z odplačilno dobo 7 let utopično dejanje. Velik uspeh je bil že predčasno odplačilo kredita. Novi lastnik svojih velikopoteznih načrtov zaradi pomanjkanja kapitala ni zmožal uresničiti, čeprav so nekatere njegove ideje zanimive tudi za sedanji čas, na primer: reja konj za jahanje, predelava gnoja v kompost, gojenje šampinjonov, gostinstvo in druge. Od navedenih zamisli je do danes ostala pri življenju le reja konj. Šinkovec je bil eden prvih zanesenjakov, ki so pri nas začeli z rejo konj za jahalni šport, ki se danes uspešno širi na drugih lokacijah. Prve konje je dobil v rejo iz Karadžordževa v letu 1961. Rejo je razširil tako, da je na Visokem redil okrog 20 kobil, žrebcev in žrebet. Od te črede je bilo 12 jahalnih konj. Osnovna plemenska čreda je bila kakovostna, saj imajo nekatere živali 100 let dolg rodovnik.

V visoškem kozolcu Šinkovec še vedno redi 17 kobil in žrebet, za katere mora znaten del krme dokupiti⁸. Kako bo z rejo konj na Visokem po letu 2000, ko mu poteče pravica do uporabe kozolca in zemljišč, še ni znano.

Gozdarstvo

Sestavni del Visokega kot gospodarske enote so tudi gozdovi. V obdobju Kalanov je gozd služil le za potrebe gradenj in obnove poslopij, za steljo, kurjavo, oglarjenje, gozdno pašo in lov. Gozd je bil tudi trdna rezerva za primer nesreč in izrednih dajatev. Kmetijska zemlja je dajala več dohodka, zato so gozdove krčili in spreminjali v travnike.

Z razvojem prometa in trgovine se je gospodarski pomen gozdov povečal, povečala se je vrednost lesa. Zato je Tavčar, na veliko začudenje domačinov, na začetku tega stoletja pogozdil znaten del kmetijskih površin. Nove gozdne površine Tavčarju še niso dajale dohodka. Tudi dohodka iz drugih gozdov Tavčar ni vlagal v posestvo, zato gozdarstvo ni napredovalo.

Še usodnejša pa je bila razdelitev Visokega na kmetijski in gozdarski del po vojni. Z gozdovi je gospodarilo gozdno gospodarstvo po veljavnih predpisih, sicer strokovno neoporečno, vendar dohodka od gozda ni vračalo v posestvo. S delitvijo na kmetijski in gozdarski del je Visoko prenehalo biti ena gospodarska enota ali kmetija.

Po podatkih iz Gozdno gojitvenega načrta za gozdno gojitveno enoto Poljane je letni etat visoških gozdov 122 m³ iglavcev in 113 m³ listavcev. Letni poseki so realizirani,

zaradi potrebnega pomlajevanja bodo etati v prihodnosti manjši⁹. Po denacionalizaciji po gozdnogojitvenih načrtih v visoških gozdovih spet gospodarijo Tavčarjevi dediči.

Na gozdnih površinah Visokega je bila v letu 1995 urejena Gozdna učna pot Visoko¹⁰, ki je izobraževalnega značaja in je namenjena predvsem mladini. Na površinah ob Gozdni učni poti je po gozdnogojitvenemu načrtu gospodarjenje prilagojeno potrebam te poti.

Gospodarska poslopja in oprema

Sestavni del vsake kmetije so tudi gospodarska poslopja in oprema. Stavbna dediščina Visokega je dobro proučena. Uspešni gospodarji so veliko gradili in obnavljali in tako ustvarili podobo Visokega, kot jo poznamo še danes.

Podjetni Jurij Kalan (1706–1777) je obnovil hlev in ga precej povečal. Nekaj let kasneje je obnovil tudi stanovanjsko poslopje. Italijanski gradbeniki so takrat obokali jedilnico in kleti, ki so ostale do danes. Zadnji gospodarni Kalan, ki je dal dokončno podobo Visokemu je bil Johan Kalan (1814–1874). Ta je leta 1835, ko je bil star komaj 21 let popolnoma obnovil hlev¹¹, ki je bil za tiste čase res napredno grajen in je zdržal brez posebnega vzdrževanja do svojega žalostnega konca v letu 1980, ko se je zrušilo ostrešje. V vsem tem času so v notranjosti hleva Tavčarji in kasneje Šinkovec izvedli le manjše tehnološke posodobitve in preusmeritve (boksi za prašiče, stojišča za konje, poglobitev tlakov).

Posledica propada hleva je, da je občina Škofja Loka leta 1983 sprejela Odlok o razglasitvi "Tavčarjevega dvorca" na Visokem za kulturni spomenik in začela postopek za ponovni odkup dvorca, ki je bil uresničen leta 1985. Z adaptacijo hleva, začeto v letu 1987 je bila namembnost hleva spremenjena za potrebe gostinske in turistične dejavnosti, tako da danes Visoko nima več hleva.

Za hlev za konje se sedaj še uporablja mogočen kozolec, ki ima obojestransko po 6 oken in je krit s škrliljem. Zgradil ga je Johan Kalan leta 1863. Upajmo, da se tudi kozolcu ne bo ponovila žalostna usoda hleva.

Johan Kalan je leta 1851 s popolno obnovo dal dokončno podobo tudi stanovanjski hiši.

Poleg poslopij, ki še stojijo na Visokem, so bila še druga, ki jih danes ni več. Tako ni več drvarnice, lope ter sušilnice za sadje in lan. To kaže na slabo vzdrževanje in spremenjene potrebe Visokega. Visoko je za lastno uporabo imelo tudi mlin v Hotovlji.

Spremenjene potrebe in nove dejavnosti so prinašale nove elemente v ta prostor. Tavčar je že leta 1897, to je pred sto leti, na Visokem postavil prvo igrišče za tenis v Sloveniji. To je bil tudi prvi športni in rekreacijski objekt v naši okolici. Po vzorih nemških dvorcev je urejal tudi krajinsko arhitekturo okolice poslopij. Zato je zaposlil tudi vrtnarja, ki je skrbel za urejanje parka, katerega ostanki so še vedno vidni.

Veliko poslov se je ukvarjalo z gospodinjstvom in vzgojo otrok ter drugimi neproizvodnimi dejavnostmi. To pa je slabilo gospodarsko moč posestva in pomeni začetek nazadovanja. Investicij v nabavo novih strojev, ki so se takrat začeli uvajati ni bilo, omejeno pa je bilo tudi vzdrževanje poslopij.

Tako stanje se je nadaljevalo tudi po vojni, ko vzdrževanja ni bilo. Šele Šinkovec se

je tega problema zavedel in je poskušal nekaj investirati. V obdobju svojega gospodarjenja na Visokem je zgradil nov vodovod, s katerim je napeljal pitno vodo iz 1 km oddaljenega studenca. V hlevu je poglobil tlake in ga preuredil za rejo konj. Zahodno od poslopij je na travnikih uredil konjsko dirkališče. Obnovil je tlake v hiši, kuhinjo in stranišča ter jih usposobil za gostinsko dejavnost. Vsa ta vlaganja niso zadoščala, vendar omejeni dohodki večjih niso omogočali. Šinkovec pravi: "Visoko je žrlo denar Logarjeve kmetije." Družbene pomoči za vzdrževanje in uresničitev svojih idej pa Šinkovcu ni upelo pridobiti. Posledice so znane.

Dodatne dejavnosti

Kmetijo kot gospodarsko celoto sestavljajo tudi s kmetijo povezane pravice in terjatve ter dohodki iz dodatnih dejavnosti. Iz virov o zgodovini Kalanov je razvidno, da so kljub veliki posesti iskali tudi nekmetijske vire dohodka, ki bi jim z današnjim jezikom rekli dodatne dejavnosti na kmetiji. Najbolj znana dodatna dejavnost na Visokem je bila vinska trgovina. V Visoški kroniki beremo: "*Ko se je približal sedemdesetemu letu življenja, je pričel Polikarp Khallan tovoriti vino z Vipavskega in od drugod ter kupčevati z njim, ker je ljudstvo v tistih dneh, ko se je bila dežela že nekoliko okrepcala od nemške vojske, rado popivalo; bilo je v usakem selišču pivnic, da jih je kar ostajalo. Mnogokrat je oče odговорil v Vipavo – takrat smo na Visokem imeli tri pare konj – ter vselej privlekel nazaj mnogo posode, napolnjene z vinom.*" Za to dejavnost so na Visokem služile velike obokane kleti.

Zaradi velikega ugleda so bili nekateri Kalani tudi župani. To ni bila samo častna funkcija, ampak je prinašala tudi dohodke, saj je bilo na županovanje vezano tudi izvajanje pobiranja desetine. Tudi o tem beremo v Visoški kroniki: "*Anno 1693 sem bil na gradu v najem vzel desetino v javorski in hlebanjski županiji. Tudi sem tisti čas kupil pravico za plese po celi dolini.*"

V času gospodarjenja Tavčarjev je posestvo dajalo le dohodke za lastno vzdrževanje in odplačilo kredita, glavni dohodek pa so lastniki imeli iz drugih virov. V tem času je Visoko imelo v zakupu ves ribolov v Poljanski Sori in njenih pritokih od izvira do Škofje Loke. To in pa igrišče za tenis ni dajalo velikih dohodkov; bilo je namenjeno predvsem zabavi in rekreaciji slavnih obiskovalcev Visokega.

Mirko Šinkovec je v svojem obdobju uvajal gostinstvo in konjeniški šport, vendar ti, sicer perspektivni dejavnosti, zaradi omejenega obsega in drugih težav nista omogočila ohranitve in preživetja Visokega.

Pomembno so na razvoj Visokega vplivali tudi zunanji viri kapitala v obliki dote, ki so jo na Visoko prinašale neveste. Zneski dot so bili veliki in so ob dobrem gospodarju in pridni in varčni gospodinjji pomenili jamstvo za pospešen razvoj. Tudi Tavčarju je dota omogočila pridobitev Visokega. Po drugi vojni pa na Visokem ni bilo več gospodarja, ki bi bil sposoben pridobiti nevesto z bogato doto. Nekaj dote je Visokemu dal Šinkovec. Največjo doto pa mu je dalo loško gospodarstvo v letih 1987 do 1989, ko je zagotovilo sredstva za obnovo stanovanjske hiše in hleva. Vendar ta dota ni prinesla tudi delovnih rok gospodarja in gospodinjje, zato je Visoko še vedno mrtvo in daje vtis začaranega gradu.

Gospodarske možnosti danes

Za kmetijstvo je značilna izredna rast produktivnosti. Za obdelavo kmetije je bila še na začetku stoletja poleg dela kmečke družine potrebna pomoč številnih poslov. Dandanes je najeta delovna sila postala odveč, tudi družinski člani se zaposlujejo zunaj kmetije. Čistih kmetij je vse manj, saj se vzporedno z rastjo produktivnosti ni večala njihova velikost. Živo delo ima vse manjši delež v vrednosti kmetijskih in gozdnih proizvodov, vse večji delež pa ima vrednost osnovnih sredstev in amortizacije.

Kmetije, ki dosegajo prag gospodarske velikosti v Evropski uniji v povprečju uporabljajo 22,2 ha kmetijskih zemljišč.

Po modelnih izračunih kot potrebno velikost kmetije štejejo posest, ki bi zagotavljala dohodek vsaj eni polnovredni delovni moči, kar je pogoj za profesionalizacijo kmetijstva. Govedorejska kmetija bi za polno zaposlenost morala obsegati 9 ha kmetijskih zemljišč, vendar bi za doseganje paritetnega dohodka potrebovala 19 stojišč za krave ali 77 za pitance¹².

Podobno stanje je tudi v gozdarstvu. Stroški poseka in spravila so nad polovico vrednosti hlodovine, medtem ko drva in celulozni les ne pokrivajo več stroškov dela. Po oceni dipl. ing. Janeza Ponikvarja iz Zavoda za gozdove Območna enota Kranj bi bilo za preživetje štiričlanske družine potrebno imeti v lasti 100 ha gozda z letnim posekom 350 m³¹³. Če pa bi samo z gozdarstvom hoteli zagotavljati tudi razširjeno reprodukcijo, bi gozdarska kmetija morala imeti 150 ha gozda z letnim posekom 520 m³.

Navedeni podatki in ocene kažejo, kako malo je kmetij, ki bi lahko preživele le od kmetijske in gozdarske dejavnosti. Tudi nekdanji kmečki dvorci so samo s kmetijsko in gozdarsko dejavnostjo postali za obstoj premajhni. Njihova velikost se je po možnostih pridobivanja dohodka iz osnovne dejavnosti spustila na raven nekdanjih kmetij. Zadnje velja tudi za Visoko. Če bi uspelo združiti lastništvo zemljišč Visokega, ki so v upravljanju štirih

Samo kozolec še služi kmetijski dejavnosti. Kako dolgo bo še kljuboval času?

občin, in Tavčarjevih dedičev ter zagotoviti skupno gospodarjenje, bi taka gospodarska enota po moji oceni imela še 9 ha kmetijskih zemljišč in 55 ha gozda z letnim posekom 230 m³. Rediti bi bilo mogoče do 18 glav odrasle živine. Taka kmetijska in gozdna pridelava bi še vedno zagotavljala eksistenco Visokega.

Visoko pa ima poleg svoje osnovne dejavnosti tudi lepe možnosti za razvoj dodatnih dejavnosti. Poleg gostinstva in konjeniškega športa bi lahko tržili tudi visoško

zgodovino in kulturo, naprimer visoško vinsko klet, visoško kuhinjo, Tavčarjev tenis, Tavčarjevo sobo, razne kulturne prireditve in drugo. Verjetnost, da bi Visoko spet združili v eno gospodarsko enoto, pa je po moji oceni žal minimalna.

Opombe in viri

1. P. Blaznik, Položaj Visočanov v loškem gospodstvu. *Loški razgledi* 13/1966, str. 141-143 (v nadaljevanju: P. Blaznik).
  2. Pavle Hafner, Začetek in konec visoških Kalanov. *Loški razgledi* 16/1969, str. 112-127. (v nadaljevanju: P. Hafner)
  3. Zakon o dedovanju kmetijskih zemljišč in kmetij, *Uradni list RS št. 70/95*.
  4. Zakon o kmetijskih zemljiščih, *Uradni list RS št. 59/96*.
  5. *P. Blaznik*.
  6. *P. Hafner*.
  7. Ivica Demšar, Log 2. Ustni vir.
  8. Mirko Šinkovec, Čabrače 2. Ustni vir.
  9. Zavod za gozdove območna enota Kranj, *Gozdnogojitveni načrt za gozdnogojitveno enoto Poljane*.
  10. Mojmir Perdan in Jože Uršič, *Gozdna učna pot Visoko*.
  11. P. Hafner.
  12. Jerič Damjan, Pajntar Neva, Strniša Tanja, Dohodkovni vidiki velikostne strukture kmetij v Sloveniji. *9. Tradicionalni posvet kmetijske svetovalne službe*, Bled 1994.
  13. Dipl. ing. Janez Ponikvar, Zavod za gozdove območna enota Kranj. Ustni vir.
- Drugi uporabljeni viri: Podatki zemljiške knjige in katastra. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka. Ivan Tavčar, Cvetje v jeseni. Ivan Tavčar, Visoška kronika. Pavle Hafner, Ta dobra stara kuha.